

LJUDSKO IZROČILO ŽIVI TUDI V ŠOLI / Marija Marjetka Benedik, vzgojiteljica, OŠ Škofja Loka-Mesto

Ljudsko izročilo – domača ljudska obrt, gledališka igra, otroške igre, folklor, petje pesmi – je odraz človekove nenehne ustvarjalnosti in odsev podobe ljudi na Slovenskem. Te dejavnosti vplivajo na našo prepoznavnost, so del naše tradicije, ki se v različnih delih Slovenije kaže drugače, med seboj pa prepleta in dopolnjuje kot mavrični most, nas pa bogati. Je tradicija, ki je prehajala in še prehaja iz roda v rod. Zahteva veliko ročnih spretnosti; vsak izdelek je unikat, vsaka igra pa druženje, ki omogoča socialne veščine.

Prav je, da mu vrata »odpremo« tudi v šoli. Prihaja do medgeneracijskega sodelovanja in povezovanja, kjer starejši predstavijo še žive rokodelske dejavnosti iz naših krajev. Tudi igra se spreminja. Otroci se vse manj družijo in igrajo, zato je prav, da spoznajo otroške igre svojih staršev, dedkov, babic ter ob tem začutijo razlike.

Dediščina je tako še živa.

Kulturna dediščina je vsa tista človeška ustvarjalnost, ki je nastala mimo lastnega delovanja narave ali iz nje. Pri tem ne gre le za zavestno in namensko oblikovano naravno okolje (park, drevesnica ipd.), ampak, preprosto povedano, tudi za kulturo krajine, naravnega okolja, kar je vse nastalo z delovanjem človeka v tem okolju ali iz njega. Torej imamo pri kulturni dediščini opraviti z najrazličnejšimi oblikami razmerij med človekom ter njegovim kulturnim okoljem ter vsemi njegovimi stvaritvami v njem (Bogataj 2005, 11).

KAJ MI POMENI OHRANJANJE LJUDSKEGA IZROČILA?

Delo, igra, poznavanje spretnosti in vsebin tolikih rodov z ohranjanjem kulturne dediščine nas še bolj vrašča v naše korenine. Spodbuja spoštovanje do generacij pred nami, hkrati pa odkriva pomen sobivanja z naravo in vpliv naravnega ritma na človeka.

Človek je bitje nenehnega razvoja, ki išče, raziskuje, poižvečuje, uporablja

nove tehnologije, vendar je tudi socialno bitje, ki potrebuje vpetost duha v družbi. Z ohranjanjem ljudskih iger, druženjem na igriščih, ob folklornih srečanjih in podobno tako skrbimo za medsebojne stike med otroki, izboljševanje medsebojnih odnosov, nabiranje izkušenj, intuicijo in tako privzgajamo čut do človeka. Druženje med vrstniki bi lažje zaživel tudi v domačih krajih in doprineslo k temu, da otrok ne bi preživel časa le med štirimi domačimi stenami, po možnosti še nenehnim »gledanjem« v takšen ali drugačen ekran (televizija, monitor, prenosni telefon).

DNEVI EVROPSKE KULTURNE DEDIŠČINE

Dnevi evropske kulturne dediščine, ki so v tem letu z naslovom *Dediščina gre v šole* bogatili naše kraje po Sloveniji, so tudi na naši šoli stkali pisan mozaik dejavnosti.

PRIDIH KULTURNE DEDIŠČINE PRI NAŠIH NAJMLAJŠIH

Tudi učenci prvih razredov so doživeli skok v preteklost:

- vsebine dejavnosti smo prepletali v okviru pouka, plesnih in tanc iger ter narečnih zgodbic;

Tematski sklop: ŽIVLJENJE NEKOČ
Tema: KO JE BILA BABICA MAJHNA
(predmeti ipd.)

Splošni cilji:

- učenci spoznajo življenje ljudi nekoč;
- učenci uporabijo nekatere izraze za opredeljevanje časa.

Operativni cilji:

- učenci spoznajo, da je bilo življenje v preteklosti popolnoma drugačno;
- učenci usvajajo in uporabljajo nekatere osnovne izraze za časovno opredeljevanje dogodkov (prej, potem, včeraj, danes, jutri, teden, dnevi v tednu in podobno).

V OKVIRU PLESNIH IN TANC IGER

Slovensko otroško plesno izročilo se razlikuje od plesov in iger odraslih, čeprav je kot otroško izročilo nasploh nastajalo ob njihovem posnemanju. Otroci so ga ohranili in ga po svoje razvijali naprej. Slovensko otroško plesno izročilo obsega preproste rajalne igre, ki so jih otroci večinoma izvajali v krogu, polkrogu ali vrsti. Tako kot v preteklosti otroci tudi danes ustvarjajo brez posebnih zunanjih spodbud. Nastajajo nove oblike iger, ki se pogosto navezujejo na stare. Starim igram se pridružujejo nova ritmična besedila, skladna s sodobnim življenjem otrok (Fuchs 2006, 11).

Tudi naši otroci v stiku z vrstniki v igro vnašajo nove dodatke in jo po svoje poimenujejo.

Otroški plesi, pesmi, rajalne in tanc igre, ki izhajajo iz ljudskega izročila, so otrokom razumljivejše, zaradi svoje preprostosti pa jih bolj spodbujajo k ustvarjalnosti. Vstopajo v otrokovo doživljanje, zato jih radi izvajajo.

Nekaj primerov preprostih otroških plesov in rajalnih iger:

- Ringa, ringa, raja,
- Ali je kaj trden most,
- Potujemo v Rakitnico,
- Ali je kruh pečen,

- ob obisku mojstra stare ljudske obrti – pletarja;
- ob ogledu škofjeloškega gradu z njegovo bogato zbirko starih predmetov.

V OKVIRU POUKA

Pri spoznavanju okolja smo iskali povezave med danes in nekoč (s pogovori, opazovanjem v okolici, prinesenimi starimi predmeti in njihovi namembnosti ipd.).

Tematski sklop, tema in cilji za izvedbo učne ure pri spoznavanju okolja

- Izidor ovčice pasel,
- Rdeče češnje rada jem,
- Bela lilija, rdeči tulipan,
- Prišla mamka s kolodvora,
- Ob bistrem potočku je mlin,
- Abraham ima sedem sinov.

Zaplesali smo nekaj ljudskih plesov in rajalnih iger, ki so jih učenci hitro usvojili. Lažje so zaplesali ples, ki je bil v obliki kroga, vrste ali kolone, težje pa je bilo z osvajanjem korakov plesa v dvojicah. Usvajanje besedila in ritmične ter melodične analize pri glasbeni umetnosti pa je pripomoglo k hitrejšemu in boljшему dojemanju plesa.

Spoznali smo tudi nekaj tanc iger, ki so se jih otroci igrali nekoč. Pravila

igre so hitro osvojili, vendar je za to potreben daljši čas, da igra postane zanimiva.

V okviru podaljšanega bivanja se igre igramo na igrišču. Nekateri so že vzeli za svoje. V zimskem času tudi večnamenski prostor popestrimo z nalepljenimi izolirnimi trakovi v obliki posameznih tanc iger.

Učenci zelo dobro poznajo igro ristanc, ki smo jo nekoč imenovali tanc šola, polž in zemljo krast, pri igrah čokolada in pismo pa imajo več težav z ravnotežjem in vztrajnostjo. Igra polž zahteva tudi domiselnost pri postavitvi znakov za počitek.

Primeri dveh tanc iger:

Tanc igra POLŽ	Tanc igra ČOKOLADA
(Igro vrišemo s paličico na peščena tla, s kredo na asfalt, lahko pa tudi z izolirnim trakom na tla v šolski telovadnici.)	(Igro vrišemo s paličico na peščena tla, s kredo na asfalt, lahko pa tudi z izolirnim trakom na tla v šolski telovadnici.)
Pri igri POLŽ so otroci nekoč za označevanje počitkov uporabljali kamenčke (barvaste), fiziološke liste, paličice dreves, lubje (naravni materiali); če pa so bila tla asfaltirana, pa so si s kredo, delom rdeče opeke ali belega siporeksa vrisali znak za počitek.	Igralec, ki igro začne, skoči z eno nogo v prvo srednje polje, nato rahlo razkoračeno – sočasno, sonožno v levo in desno polje ter spet z eno nogo v sredino in ven iz polja (oziroma nazaj).
- Igralec, ki igro začne, mora skočiti skozi vse dele polža enonožno.	- Tako skače v drugo sredinsko polje in nazaj ter v tretje sredinsko polje in nazaj.
- V sredini polža ima počitek sonožno, nato se s	- Če stopi na črto, je na vrsti naslednji učenec.
	- Igro igra najprej z eno nogo, nato z obema sonožno, potem navzkrižem.

V OKVIRU NAREČNIH ZGODBIC

Tematski sklop, tema in cilji za izvedbo učne ure pri slovenskem jeziku

Tematski sklop: UMETNOSTNO
BESEDILO

Tema: Kamniti most: Okamneli svatje

Splošni cilji:

- učenci sprejemajo, interpretirajo in poustvarjajo umetnostna besedila.

Operativni cilji:

- učenci razvijajo zmožnost za identifikacijo z eno od književnih oseb;
- učenci razvijajo zmožnost poslušanja umetnostnega besedila.

OBISK MOJSTRA STARE LJUDSKE OBRTI – PLETARJA

Rokodelci – pletarji so deloma zastopani tudi v naših krajih, še posebej na kmetijah našega hribovitega okoliša.

Pletarijo za domače potrebe, včasih pa je pletarstvo kmečkemu prebivalstvu omogočalo pomemben dodaten vir zaslužka.

Pletar Zdravko Markelj, ki kljub svojim letom še vedno ohranja veselje do stare ljudske obrti, prihaja iz Selške doline. Izdelal je že veliko košev, košar, cajn različnih oblik in velikosti, ki se jih je naučil po ljudskem izročilu iz roda v rod: od svojega očeta, dedka ...

Ustvarjalna žilica mu ne da miru, zato se rad domisli kaj novega. Izzive išče v iskanju materialov, ki jih ponuja narava, predvsem uporabi drevesa, kjer je pozoren na mnogo drobnih stvari, ki jih kot ljudski umetnik zazna (mehkoba, prožnost, barva materiala itd.). Nam je predstavil svojo posebno inovacijo – ptičjo hiško z uporabo naravne barvitosti drenovih vejic v kombinaciji bukovega lesa.

V šoli nas sicer obiskuje že vrsto let kot gost naše interesne dejavnosti, kjer učencem predstavi dolgo pot do izdelka. Preden lahko začne ustvarjati, mora nabrati potreben material. To so vrbove, leskove in drenove šibe. Čas za ustvarjanje ima pozimi. Predstavil nam je način pletenja košar, košev in cajn ter omogočil, da so se s pletenjem preizkusili tudi učenci.

Učenci so se preizkusili:

- v pletenju nedokončanih košar, ki jih je pripravil mojster ljudske obrti;
- v pletenju iz volne, zobotrebcev in plutovinastih zamaškov.

Dejavnost smo povezali tudi z učnim predmetom slovenskega jezika.

Tematski sklop, tema in cilji pri slovenskem jeziku v povezavi z obiskom pletarja

Tematski sklop: Veselo v šolo

Tema: Rišemo poševne črte

Splošni cilji:

- učenci vadijo spretnost risanja poševnih črt v vse smeri na različne materiale in z različnimi pisali.

Operativni cilji:

- učenci rišejo poševne črte v peskovnik;
- učenci rišejo poševne črte na plakate in v zvezek;
- učenci razvijajo spretnost in vztrajnost.

OB OGLEDU ŠKOFJELOŠKEGA GRADU Z NJEGOVIMI BOGATIMI ZBIRKAMI STARIH PREDMETOV

Najprej smo se sprehodili po sobanah loškega gradu, kjer so učenci ob pripovedi vodnice začutili življenjski utrip

na Škofjeloškem nekoč. Spoznavali so razliko med meščani in vaščani ter gospodo.

Ogledali smo si pohištvo in postelje. Z začudenjem so občudovali omaro, ki je ob odprtju postala zasilna postelja. Še bolj nenavadna jim je bila informacija, da se je lahko tudi spodnji predal v omari uporabil za posteljo.

Tudi način skrbi za osebno higieno jim je bil zanimiv. Opazili so, da »umivalnik« nima odtoka. Tako so izvedeli, da se je voda vanj nalivala z vrči, odstranjevala pa kar z izlivanjem skozi okno. Uporaba stranišč je bila podnevi mogoča samo zunaj v straniščih »na štrbunk«, ponoči pa z uporabo nočne posode.

Razmere bivanja na vasi pa so bile še težje. Ob ogledu stare kmečke hiše so lažje razumeli razliko med gospodo in vaščani.

DEDIŠČINA LJUDSKEGA IZROČILA

Veliko vsebin ljudske dediščine uporabim pri svoji interesni dejavnosti, kjer želim ohranjati kulturno dediščino v povezavi z otroštvom. Tako pojemo, plešemo, se igramo stare otroške igrice, izštevamo izštevanke, spoznavamo igrače (punčka iz cunj, punčka iz lesene paličice iz bližnjega gozdička – oblikovana v obliki čevlja z visoko peto, piščalka ipd.), zgodbice, obujamo stare običaje (pirhanje, izdelava pirhov iz čebulnih olupkov), pečemo piškote, hkrati pa tudi v naravi iščemo znane zdravilne rastline ter spoznavamo njihove zdravilne učinkovine (za čaje, poparke, odpiranje dihalnih poti s pomočjo izdelave kamilične blazine, ki jo damo na prsi, ter izdelave dišeče vrečke, ki se uporablja proti moljem).

Vsebine dodajam, spreminjam ter prilagajam interesom in zmožnostim otrok.

Otrok, ki je zakotalil pirh, je poskušal ciljati pirh vrstnika. Šteli so trke. Zmagovalec je bil tisti, ki je večkrat trknil v druge. Igra je po navadi potekala vso popoldne, zato so si trke na listič zapisovali s črticami, ob končani igri pa so prešteli in odkrili vrstni red zmagovalcev. Pri igri v prostoru so tla prekrili z mehko odejo, ki so jo ob robovih zvili in napravili varovalno ograjo. Na prostem, v neposrednem zunanem okolju pa je igra potekala na travnati površini.

Otroci so nekoč imeli tudi različne zanimive nagajive potegavščine, kjer je kdo uporabil lesen pirh za igro. Tako je vedno zmagoval, dokler ga niso odkrili.

Ob nedeljah v velikonočnem času so se mladi fantje in dekleta igrali tudi igro sekanja pirhov.

OD UST DO UST, IZ RODA V ROD

Rada spremljam in raziskujem staro ljudsko izročilo svojih dedkov, babic in starejših ljudi, ki me obdajajo, ter iščem druge znane vire s pomočjo literature.

Starejši so mi pripovedovali o svojih preprostih igrah, preprostem življenju, skromnih oblačilih, obutvi, dogodivščinah, šolanju, šolskih malicah, ki so jih nosili s sabo, prazničnih običajih, plesih na domovih, fantovskih prigodah in prigodah furmanov, rokodelskih večerinah in še kaj.

Upam, da se bodo vsebine ljudskih otroških iger in plesov prenašale iz roda v rod ter tako živele z nami, hkrati pa bi šle v korak z današnjim časom.

Prav tako bi bilo dobro, da zdaj še živijo rokodelske spretnosti, ki jih obvladajo posamezni mojstri, ne bi zamrle in bi mladi v njih našli ustvarjalno veselje, hkrati pa bi dodali svoj pridih ustvarjalnosti in imeli tako možnost za nove oblike v prihodnosti.

Upam, da se na dneve kulturne dediščine ne spomnimo le ob evropskih projektih, ampak jih občasno vneseemo tudi v svoje vsakodnevno delo z otroki.

Prav z vidika sodobnega časa smo do dediščine pogostokrat delali velike napake. Naš pogled na njo je bil tipično usmerjen s pozicij našega časa in tako smo jo tudi vrednotili, sprejemali, zavračali ali ocenjevali. Modele dediščine je treba razumevati z vidika posamezne dobe in z upoštevanjem njenega neprestanega spreminjanja, priti do stika z našo sodobnostjo.

Usmerjanje k dediščini ali bolje rečeno življenje z dediščino ne sme potekati na kaki površinski ravni, ampak predvsem v razkrivanju modelov, ki jih je zgodovina že neštokrat preverila. Vsakdanje življenje naj se iz dneva v dan, v najširšem pomenu besede, kulturno bogati, sodobne izkušnje in rešitve naj oblikuje tudi iz različnih in neizčrpnih modelov dediščine (Bogataj 2005, 45).

SPOŠTOVANJE DEDIŠČINE JE SPOŠTOVANJE SAMEGA SEBE.

(Bogataj 2005, 383)

SKLEP

Ljudsko izročilo živi tudi prek igre. Slednja je tako nujno potrebna, je dejavnost, prek katere poteka tudi učenje, sprošča in uči delovati v skupini, zmagovati in prenašati poraze. Tako v času računalnikov in nenehnega hiteenja otroke lahko spodbudimo k igranju starih ljudskih iger tudi na šolskem

igrišču in jih s tem obudimo, da živijo tudi v njihovih domačih krajih. Ob tem ne potrebujemo posebnih pripomočkov, ampak prostor, čas, voljo in poznavanje pravil.

Ob gibanju na prostem, druženju in nabiranju energije pa skrbimo tudi za zdrav otrokov razvoj telesa in duha.

Literatura

- Angelos Baš (ur.) in Cveto Jeraša (ur.) (1980) *Slovensko ljudsko izročilo. Pregled etnologije Slovencev*. Ljubljana: Cankarjeva založba in Institut za slovensko narodopisje pri SAZU.
- Janez Bogataj (1992) *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Janez Bogataj (1999) *Mojstrovine Slovenije, Srečanje s sodobnimi rokodelci*. Ljubljana: Rokus.
- Branko Fuchs (2006) *Modeli poučevanja in učenja športna vzgoja. Ljudski plesi v osnovni šoli*. Priročnik za učitelje, mentorje in vaditelje. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Viri

- Ljudsko izročilo iger: Prsti na roki, Risanje človeka, Obiranje češenj, Ali je Peter doma; po pripovedi Jožeta Koširja (izvor Selška dolina, 1932)
- Ustno izročilo: Zdravko Markelj, pletar
- Loški muzej Škofja Loka

Priloga

- 1. Prstne otroške igre, bibanke, igre**
- Prsti na roki**

(palec) TA PRAV PIJMO,
(kazalec) TA PRAV JEJMO,
(sredinec) TA PRAV, KJE BOMO PA DOBIL,
(prstanec) TA PRAV, OČKU IN MAMICI BOMO VZEL,
(mezinec) TA PA PRAV ... HITER, HITER, HITER (tečeš s kazalcem in sredincem druge roke proti pazduhi in požgečkaš.) JAZ BOM PA VSE OČKU IN MAMIC POVEDU.

2. Risanje človeka (uporaba svinčnika, lista papirja; ali s kazalcem roke, risanje po hrbtu otroka)

TOČKA, TOČKICA (oči v obliki pike), ČRTA, ČRTICA (nos, usta v obliki črte), MALA GLAVICA (glava v obliki kroga), UŠESA VELIKA, DA NE BODO GLUHA (nariše večja ušesa), TANEK VRAT (črta), TREBUH VELIK KAKOR SOD (velik krog), ROKE, KO KUKE (črti), NOGE, KO MIŠA (večji črti), POGLEJ TEGA ŠPIŠA (narišeš vijugaste črte na glavi – kot lase). Nastane človek.

3. Obiranje češenj

(Prvi) STARŠ se uleže na blazino ali posteljo in napravi hribček, (drugi) OTROK se mu usede na kolena in se igrata igro ČEŠNJE OBIRAT.

DOBER DAN (prvi). *Dober dan (drugi odzdravi).*

PO KAJ STE PA PRIŠLI? (prvi) ČEŠNJE BI RAD OBIRAL (drugi).

KJE IMATE PA KLJUČEK? (prvi); to je lesena veja v obliki črke J, da si lahko vejo

povlekel k sebi in tako lažje obiral češnje, a otrok tu pokaže le eno roko.

JA, TUKAJ. (Otrok pokaže eno roko.) KJE PA IMATE CAJNO? (prvi); to je posebna košarica, narobe obrnjene piramidne oblike, ki si jo s trakom prevezal okoli pasu – pri obiranju češenj.

JA, TUKAJ JO IMAM. (Pokaže otrok drugo roko.)

NO, POL PA POGLEJTE TAMLE GOR, GOR ..., KJER SO NAJLEPŠE ČEŠNJE NA VEJI IN JIH OBERITE (prvi), otrok (drugi) se razteguje v smeri pokazane veje dobrih, lepih češenj, dokler (prvi) – STARŠ ne razmakne kolen in otrok varno, nepričakovano pade na mehka tla med kolena (na posteljo).

4. Ali je Peter doma

Starš in otrok sedita drug ob drugem.

1. primer

ALI JE PETER DOMA? (Otrok starša prime za nos in ga vpraša.) NI GA. (Če starš odgovori, ni ga, je igra končana; če pa odgovori JE DOMA, se igra nadaljuje.)

2. primer

ALI JE PETER DOMA? (Otrok starša prime za nos in ga vpraša.) JE. (Starš odgovori.)

KAJ PA DELA? (Otrok ob tem starša še vedno drži za nos.)

ŽLICE POMIVA. (Starš odgovori.)

ALI MI BO KAKŠNO DAL? (Otrok vpraša.)

JA, TUKAJ IMAŠ. (Če starš odgovori z DA in otroku žlice da – nakaže s prsti –, se igra konča.)

Starš lahko igro zaključi tako, da otroku reče NE, NE DA. (Potem otrok igro zaključi in staršu rahlo zasuka nos.)